

หลักพุทธธรรมกับแนวคิดการพัฒนาจริยธรรม

พระมหาสามารถ จานิสโร (อาจคงหาญ)
สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
อีเมล: pm.samart1@hotmail.com

บทคัดย่อ

จริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม การจัดการศึกษาคงต้องยึดหลักสำคัญคือ “ให้ความรู้คู่คุณธรรม” สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การพัฒนาจริยธรรม

Buddhist principles with the concept of Ethical development

Phramaha Samart Thanissaro

Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University

E-mail: pm.samart1@hotmail.com

ABSTRACT

Ethics is the cornerstone of human development. The problem of Thai society today is caused by the "people", the problem starts with "people" and affects the "people." The solution to the problem of Thai society must be solved with "human development". Knowledgeable, moral and skilled in solving life problems. The problem is that how can we develop people so that people with good lives can use their knowledge and solve problems? Be creative Treat technology correctly in the economic competition system Consume the product with intelligence, know what is good, what evil has the right ethical attitudes. Education management is the key. "Knowledge of moral merit" Thai society will have members of society as both good and good. Live together happily in society.

Keywords: Buddhist principles, Ethical development

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีหลักแห่งศีลธรรมเป็นแบบแผนการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อความสงบสุข ในระดับวิถีชีวิตของสังคมไทย การใช้ชีวิตในสังคมระดับต่าง ๆ มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามากำกับเป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนประชาชนเกิดความคุ้นชิน

ส่วนหลักปฏิบัติในวิถีชีวิตของประชาชนในระดับสากลหรือระดับโลก ก็มีแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่าหลักจริยธรรม เป็นแนวในการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเรียกว่าจริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะความดี ถูก ผิด ควร ไม่ควร เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความดีงามทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติ

จริยธรรมแบ่งออกเป็นลักษณะ 4 ประการ คือ

1. การตัดสินใจทางจริยธรรม (moral judgment) บุคคลจะมีหลักการของตนเอง เพื่อตัดสินใจการกระทำของผู้อื่น
2. หลักการของจริยธรรมและการตัดสินใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก่อนที่จะปฏิบัติกรต่าง ๆ ลงไป
3. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ตัดสินใจในการการกระทำต่าง ๆ
4. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเกิดเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของตน และของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

ความสำคัญของจริยธรรม นับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้น ๆ ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือการขาดจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคม และวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองการปกครอง

ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรมจึงเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ให้มีคุณภาพ ซึ่งผู้เขียนใช้การวิเคราะห์หลักธรรมทางศาสนาเข้าไปกำกับช่วยพัฒนาจริยธรรมของบุคคล ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวคิดของนักปราชญ์และนักการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับ

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือรูปแบบใหม่ของการพัฒนา ภายใต้คำจำกัดความที่ว่า “ไม่ปิดกั้นโอกาสคนรุ่นหลังในการตอบสนองความจำเป็นของพวกเขา” (ซีรรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543). ซึ่งเดิมที่เป็นแนวคิดสำหรับการพัฒนาทางวัตถุ แต่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ประกาศแนวคิดนี้ใหม่ในรูปของการพัฒนาจริยธรรม หรือการพัฒนาจิตควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ โดยอธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าต้องมีองค์ประกอบ 4 อย่าง ซึ่งมีลักษณะที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันและกัน คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539).

(1) มนุษย์ ถือว่ามีความสำคัญที่สุด ควรมุ่งให้การศึกษาพัฒนาจนกว่าจะบรรลุถึงขั้น สูงสุด เรียกว่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์

(2) สังคม เน้นที่การสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียนกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งการสร้างโอกาสให้ปัจเจกบุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในฐานะที่เป็นมนุษย์และทรัพยากรทางสังคม

(3) ธรรมชาติ ควรมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ มนุษย์ต้องดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกับสรรพชีวิตอื่น ๆ ในโลกนี้

(4) เทคโนโลยี ต้องเกื้อกูลการพัฒนาอย่างแท้จริง ไม่มุ่งทำลายองค์ประกอบอื่น ๆ หรือไม่มุ่งบำรุงบำเรอความต้องการของมนุษย์จนเกิดผลเสียต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ในภายหลัง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการพัฒนาที่จิตใจของมนุษย์เป็นหลัก เป็นการพัฒนาจากภายในออกไปสู่ภายนอก จากส่วนย่อยไปสู่ส่วนใหญ่ โดยถือว่าหากจิตใจดียอมทำให้สังคมดีด้วย หากส่วนย่อยดียอมส่งผลให้ส่วนใหญ่ดีไปด้วย หลักธรรมส่วนใหญ่ จึงมุ่งให้ศาสนิกใส่ใจต่อการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ก่อนเป็นอันดับแรก พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงหลักธรรมใด ที่มีความหมายตรงกับคำว่า “การพัฒนาจริยธรรม” ในความหมายที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่ได้ให้หลักในการพัฒนาตนเอง และหลักในการพัฒนาสังคมไว้หลายแห่ง และมีหลักธรรมอยู่หมวดหนึ่งที่มีความหมายในแนวเดียวกันกับ “การพัฒนาจริยธรรม” เรียกว่า “การพัฒนาปัญญา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , 2543.)

รูปแบบการพัฒนาจริยธรรมส่วนใหญ่เป็นแนวคิดของชาวตะวันตกเป็นหลัก หมายถึง แนวความคิด, กระบวนการ, วิธีการ หรือระบบอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชนหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายให้มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่พึงปรารถนา

ปัญญา หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลเข้าถึง บรรลุถึงภาวะอย่างหนึ่ง ซึ่งเทียบเคียงได้กับการเข้าถึงภาวะของผู้มีพฤติกรรมในระดับที่พึงปรารถนานั่นเอง พอจะเทียบเคียงกับแนวคิดของคนไทย เช่น “การบรรลุจิตภาวะ” ก็คือการที่คนเราพ้นจากภาวะของความเป็นเด็กสู่ความเป็นผู้ใหญ่ พฤติกรรมอันพึงปรารถนาที่เห็นได้ชัด เช่น ใจเย็นขึ้น รู้จักคิดถึงอนาคตมากขึ้น ไม่มั่วทะลุมเหมือนตอนเป็นวัยรุ่น ฯลฯ เมื่อผ่านวัยจากเด็กสู่ผู้ใหญ่ดังนี้ จึงถือว่าเหมาะสมที่จะให้สิทธิในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

จึงเรียกว่า “บรรลุนิติภาวะ”

การพัฒนาปัญญา หมายถึง แนวคิด กระบวนการ วิธีการ หรือระบบอย่างหนึ่ง สำหรับนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุนิติภาวะอย่างหนึ่ง (ความเข้าใจชัด ความรู้แจ้ง ความประจักษ์) อันจะส่งผลให้มนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับพึงปรารถนาได้ แต่อย่างไรก็ดี ไม่ได้หมายความว่า คำว่า “จริยธรรม” และ “ปัญญา” จะมีความหมายเป็นอันเดียวกัน เพียงแต่ใช้เทียบเคียงกันได้ในเบื้องต้นเท่านั้น

การพัฒนาปัญญา ต้องอาศัยแรงกระตุ้น 2 ประการ คือ

1. ปรโตโฆสะ แรงกระตุ้นจากภายนอก เช่น การแนะนำสั่งสอน ข่าวสารบ้านเมือง ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ (หมายเอาเฉพาะส่วนที่ดี) โดยเฉพาะในที่นี้หมายถึงความรู้ คำสั่งสอนจากบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตร

2. โยนิโสมนสิการ แรงกระตุ้นภายใน คือ การรู้จักคิดอย่างรอบคอบ มีเหตุผล แรงกระตุ้น 2 อย่างนี้ สำคัญที่สุดสำหรับการศึกษาและการพัฒนา มีรายละเอียด ดังนี้ (อง.ทก. 20/371/110)

2.1 ปรโตโฆสะหรือกัลยาณมิตร

ปรโตโฆสะ แปลว่า เสี่ยงจากผู้อื่น หมายถึง คำสั่งสอน ตักเตือน จาก “กัลยาณมิตร” หรือสัตบุรุษหรือบัณฑิต คือบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการ สรุปรูปเป็น 2 ข้อใหญ่ ๆ คือ (ที.ปา. 11/439/312.)

2.1.1 ประกอบด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า สปัจริยธรรม 7 ประการ ได้แก่

1) ฉัมมัญญุตตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการหน้าที่ แบบแผน ซึ่งจะเป็เหตุให้บรรลุผลสำเร็จตามต้องการ

2) อัตถัญญุตตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรม หลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ต่าง ๆ เข้าใจถึงผลหรือจุดหมายของการกระทำต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักจุดหมายปลายทางหรือสาระของชีวิต

3) อัตตัญญุตตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ คุณธรรม เป็นต้นของตนตามความเป็นจริง

4) มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอดี ในการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อหรือขาดแคลนจนเกินไป

5) กาลัญญุตตา รู้จักกาล คือรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักแบ่งเวลาและใช้เวลาให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

6) ปริสัจญุตตา รู้จักชุมชน คือรู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมของชุมชนต่าง ๆ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม

7) บุคคลัญญุตตา รู้จักบุคคล คือเข้าใจถึงความแตกต่างของบุคคล ทั้งด้านนิสัย

ใจคอ ความสามารถ คุณธรรม เป็นต้น เพื่อจะได้วางตัวได้ถูก

2.1.2 ประกอบด้วยธรรมอันเป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่ (อง.สศตค. 23/34/33.)

- 1) ปิโย น่ารัก
- 2) ครุ น่าเคารพ
- 3) ภาวนีโย นำเจริญใจ นายกย่องนับถือ
- 4) วตตาทา รู้จักพูด มีวาทศิลป์
- 5) วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ (ของผู้อื่น) พร้อมทั้งจะรับฟัง ให้คำปรึกษา
- 6) คมกิริ กถ กตตาทา มีถ้อยคำลึกซึ้ง อธิบายเรื่องยากให้ง่าย
- 7) โน อภูฏาเน นियोชเย ไม่ชักนำในทางที่ไม่ดี

บุคคลผู้ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร ที่จะสามารถช่วยพัฒนาผู้อื่นเช่นนี้ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ หรือใครก็ตามที่มีคุณสมบัติดังกล่าว แม้จะมีวัยวุฒิน้อยกว่า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , 2543.)

ในทางพระพุทธศาสนา บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรอาจเป็นใครก็ได้ ที่มีคุณความดีหรือคุณสมบัติสมควรเป็นกัลยาณมิตร ก็ให้รับชวนช่วยคบค้าสมาคมด้วย การได้คบกันการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง ย่อมทำให้เห็นวิถีชีวิตของเขา ได้ฟังความคิด ความเห็น ทัศนคติ ค่านิยม ได้ซึมซับเอาความรู้ ความสามารถต่างๆ ของเขา และจะส่งผลให้เกิดความเลื่อมใส ซาบซึ้ง เชื่อมั่น ในตัวของกัลยาณมิตรนั้น ความรู้สึกลึกซึ้งนี้เรียกว่า “ศรัทธา” ศรัทธานี้ถือเป็นจุดหมายสำคัญของการคบกัลยาณมิตร พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การคบกับกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธา ผู้ใดแม้เป็นคนดีมีปัญญา แต่ไม่สามารถทำให้ผู้ที่เข้ามาคบหาเกิดศรัทธาได้ ก็ยังไม่ได้ฐานะเป็นกัลยาณมิตร และถือว่าการคบหาเสวนาก็ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อทำให้เขาเกิดศรัทธาแล้วใจก็เชื่อมั่น คือมีความพร้อมที่จะฟังและทำตาม กัลยาณมิตรก็สามารถนำความคิดได้ นำพฤติกรรมได้ หรืออาจชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูกต้องต่อไป หรือนำพาให้ประพฤติปฏิบัติสิ่งดีงามต่างๆ อย่างอื่นต่อไป ดังนั้น ศรัทธาจึงถือเป็นบาทวิธีก่อนจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งการพัฒนาจริยธรรม หรือจุดมุ่งหมายแห่งการสร้างสัมมาทิฐิ ซึ่งเรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” (อง.ทสก. 24/61.) ดังจะกล่าวต่อไป

2.2 โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ แปลว่า การกระทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย หรือการคิดโดยแยบคาย จำกัดความได้ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , 2543.) โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมขั้นปัญญา จึงอยู่เหนือระดับของศรัทธา เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักคิดวิเคราะห์ คิดแบบตลอดสาย ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ

โยนิโสมนสิการ มีความหมายที่ลึกซึ้งยากแก่การอธิบายด้วยคำพูดสั้น ๆ แต่ก็สามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

2.2.1 โยนิโสมนสิการปลูกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ เน้นที่การจัดอวิชชา (ความไม่รู้) เป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่างทำลายความมืด หรือชำระล้างสิ่งสกปรก ให้ผลไม่จำกัดกาลหรือเด็ดขาด นำไปสู่โลกุตระระสัมมาทิฐิ

2.2.2 โยนิโสมนสิการสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้ากุศลธรรมอื่น ๆ เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นฝ่ายสมณะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากด ข่ม ทับ ฝ่ายชั่วไว้ ให้ผลขึ้นกับกาล ชั่วคราว หรือเป็นเครื่องตระเตรียม หนุนเสริมความพร้อม นำไปสู่โลกีย์สัมมาทิฐิ การปลูกฝังโยนิโสมนสิการนี้ พระธรรมปิฎก ได้ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ดังนี้

เด็กคนหนึ่งครอบครัวมีฐานะดี นั่งรถยนต์ไปกับพ่อแม่ ผ่านไป ณ ที่แห่งหนึ่ง เห็นเด็กยากจนหลายคนนั่งห่มเสื่อผ้าเก่าๆอยู่ตามข้างทาง เด็กในรถยนต์สนใจ เพราะเห็นความแตกต่างระหว่างตนกับเด็กข้างถนน คุณพ่อคุณแม่สังเกตเห็น จึงพูดว่า “นั่นเจ้าพวกเด็กสกปรก ลูกอย่าไปคุยมัน” ในกรณีนี้พ่อแม่ทำหน้าที่ปาปมิตร ชี้แนะความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เราให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกรังเกียจเหยียดหยาม ความรู้สึกนี้อาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้น ต่อคนยากจน ตลอดจนอาจมีท่าทีเช่นนั้น ต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย แต่ในกรณีเดียวกัน พ่อแม่อีกรายหนึ่งบอกเด็กว่า “เด็ก ๆ นั้นน่าสงสาร พ่อแม่ยากจน ไม่มีเสื้อผ้าดี ๆ ใส่ เราควรเผื่อแผ่ช่วยเหลือเขา” ในกรณีนี้ พ่อแม่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ชี้ให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เราให้เกิดกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกเมตตากรุณา ความเสียสละ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543.)

ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ ทั้ง 2 อย่างนี้ เรียกว่า “ธรรมอันเป็นเบื้องต้นของมัชฌิมาปฏิบัติ” ถือว่าเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างบุคคลกับโลกหรือสภาพแวดล้อมภายนอก ก่อนที่จะก้าวเข้าสู่ตัวมรรคที่เป็นองค์ธรรมภายใน กล่าวคือกัลยาณมิตรเชื่อมให้บุคคลติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางสังคมภายนอก, โยนิโสมนสิการ เชื่อมให้บุคคลติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางจิตใจของตนเอง

สำหรับมนุษย์โดยทั่วไป ถือว่ายังไม่อาจพัฒนาตนเองได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่นก่อน การพัฒนาปัญญาหรือการพัฒนาจริยธรรมหรือการสร้างสัมมาทิฐิ ต้องเริ่มต้นจากองค์ประกอบภายนอก เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้เกิดศรัทธา จากนั้นจึงก้าวมาถึงขั้นองค์ประกอบภายใน โดยการนำศรัทธาเป็นพื้นฐาน ใช้ความคิดอย่างอิสระด้วยโยนิโสมนสิการ กระทั่งทำให้เกิดสัมมาทิฐิและทำให้ปัญญาเจริญยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการรู้แจ้งในที่สุด หลักการดังกล่าวนี้ เรียกว่า หลักการพัฒนาปัญญา 4 (ปัญญาวุฒิชัยหรือวุฒิ และตรงกับองค์ประกอบที่ทำให้เป็นโสดาบันที่เรียกว่าโสดาปัตติลังกษ 4) สามารถแสดงถึงลำดับการพัฒนาเป็นขั้นตอน ดังนี้คือ

- (1) สัมบุริสสังเสวะ คบหากับสัตบุรุษ/บัณฑิต/กัลยาณมิตร
- (2) สัทธัมมัสสวนะ ฟังธรรม (ฟัง/เสพ/ซึมซับเอา คำแนะนำสั่งสอน แนวคิด ทัศนคติ ค่านิยม ของสัตบุรุษนั้น)

(3) โยนิโสมนสิการ ใช้ความคิดวิเคราะห์ รู้จักคิดถูกวิธี

(4) ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ปฏิบัติถูกหลักธรรม

ตามหลักธรรมนี้ท่านกล่าวข้ามศรัทธาไป เพราะอาจถือว่าในกรณีนี้ศรัทธาเป็นเพียงองค์

ธรรมทางผ่าน หรือเป็นเพียงองค์ธรรมตัวเชื่อม ไม่ใช่ตัวเน้นในทางปฏิบัติ จึงอาจเขียนกระบวนการธรรมให้เป็นแผนผังดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543).

คบสัทบุรุษหรือมีกัลยาณมิตร (สัปปุริสสังเสวะ) → ฟังธรรม (สัทธัมมัสสวนะ) →

[ศรัทธา] → โยนิโสมนสิการ → ปฏิบัติธรรมถูกหลัก (ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ)

การพัฒนาจริยธรรมแม้จะไม่สามารถใช้กระบวนการวัดผลได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็อาจพูดได้ว่าการดำเนินการใด ๆ ทางจริยธรรม ก็ยังไม่มีรูปแบบวิธีคิดใดที่จะดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรมได้เท่าเทียมกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น トラบใดที่ยังไม่มีการคิดค้นวิธีการแบบอื่นที่ดีไปกว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จึงต้องใช้วิธีการนี้ในการศึกษาการพัฒนาทางจริยธรรมต่อไป

สำหรับวิธีการทางพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นให้ปัจเจกบุคคลพัฒนาภายในจิตใจของตนด้วยตนเอง กระบวนการทั้งหมดจึงคงอยู่ในแบบที่เป็นนามธรรมมากเกินไปที่จะหาทฤษฎี/แบบทดสอบ/กระบวนการทางวิชาการใด ๆ มาจัดให้เข้าสู่ระบบที่เป็นรูปธรรมได้ การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในปัจจุบัน ทั้งโดยทฤษฎีของนักคิดตะวันตกและหลักการทางพระพุทธศาสนา จึงมักปรากฏออกมาในลักษณะของความน่าจะเป็น สิ่งที่ควรจะเป็น สิ่งที่จะควรจะเป็น เป็นส่วนมาก

บทสรุป

จริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม การจัดการศึกษาต้องยึดหลักสำคัญคือ “ให้ความรู้คู่คุณธรรม” สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

บรรณานุกรม

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ : วิชาษา, 2543.

มหาจุฬาราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกภาษาบาลี กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.

อง.ทก. 20/371/110. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย ทุกนินิปาต

ขุ.อิติ. 25/194-5/236-237. สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก

ที.ปา. 11/439/312. สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวคค

อง.สตตก. 23/34/33. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย สตตกนินิปาต

อง.ทสก. 24/61. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย เอกาทสกนินิปาต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : 2539.

พระมหาสามารถ ฐานิสฺสโร. (2550). สัมฤทธิผลของโครงการพุทธธรรมนำเยาวชนของโรงเรียนวัดกระจัด
พินิจ สังกัดกรุงเทพมหานคร ในปีการศึกษา 2546 : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.